

PECULIAR FEATURES OF ENSURING FAMILY WELL-BEING IN UZBEKISTAN

Nematjon Kamilovich Urazbayev

Doctor of Philosophy in Historical Sciences (PhD)

Head of Department of the Academy of the Ministry of Emergency

Situation of the Republic of Uzbekistan

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: family, social protection, social assistance, poverty, bandoyk, entrepreneurship, pension, condition, citizen, material support, strategy.

Received: 02.12.25

Accepted: 03.12.25

Published: 03.12.25

Abstract: This article discusses the latest reforms being carried out in Uzbekistan to ensure family well-being, social support for low-income families, and some aspects of improving their well-being. The family is the main link in society, and the sustainable development of the family is one of the main tasks of the state. The article presents analytical conclusions based on the strategic approaches of state policy aimed at supporting the family, recent changes in legislation, and their expression in practical life. It shows the importance of an institutional approach to improving family well-being, and highlights the importance of developing the institution of the family in the future, and the importance of supporting the family as one of the most important issues for the state and society, and the content and results of the large-scale reforms being implemented.

The article analyzes the new reforms being implemented in the Republic of Uzbekistan to strengthen the family institution, raise the standard of living of the population, and improve the social protection system, support for low-income families in need of improved housing conditions, and the system of providing loans to women with disabilities to purchase affordable housing on the basis of mortgage loans. It describes measures being taken to support pensioners and women, reduce family poverty, and ensure employment.

O'ZBEKISTONDA OILA FAROVONLIGINI TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ne'matjon Kamilovich O'razbaev

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

O'zbekiston Respublikasi FVV Akademiyasi kafedra boshlig'i

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: oila, ijtimoiy himoya, ijtimoiy yordam, kambag'allik, bandoik, tadbirkorlik, pensiya, shart sharoit, fuqaro, moddiy yordam, strategiya.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda oila farovonligini ta'minlash borasida olib borilayotgan yangicha islohotlar, kam ta'minlangan oilalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ular farovonligini oshirishning ayrim jihatlarini yoritilgan. Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, oilaning barqaror rivojlanishi davlatning asosiy vazifalaridan biri ekanligi yoritilgan. Maqolada davlat siyosatining oilani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan strategik yondashuvlari, qonunchilikdagi so'nggi o'zgarishlar va ularning amaliy hayotdagi ifodasi asosida tahliliy xulosalar keltirilgan. Oilaviy farovonlikni oshirishda institutsional yondashuvning muhimligini ko'rsatadi va kelgusidagi oila institutini rivojlantirish muhimligi, oilani qulla-quvvatlash davlat va jamiyat uchun eng muhim masalalardan biri ekanligini amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar va natijalar, chora-tadbirlarning mazmun-mohiyati yoritilgan.

O'zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash, aholi turmush darajasini oshirish va ijtimoiy himoya tizimini takomillashtirish borasida amalga oshirilayotgan yangicha islohotlar, kam ta'minlangan va uy-joy sharoitini yaxshilashga muhtoj bo'lgan oilalarni qo'llab-quvvatlash, nogironligi bo'lgan ayollarga ipoteka krediti asosida arzon uy-joy sotib olish uchun kreditlar ajratish tizimi tahlil qilinadi. Unda pensionerlar, xotin-qizlarni qo'llab quvvatlash, oilalar kambag'alligini qisqartirish, bandlikni ta'minlash yuzasidan olib borilayotgan chora-tadbirlar bayon qilingan.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЛАГОПОЛУЧИЯ СЕМЬИ В УЗБЕКИСТАНЕ
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ: НОВЫЕ РЕФОРМЫ И РЕЗУЛЬТАТЫ

Неъматжон Камилович Уразбаев

Доктор философии по историческим наукам (PhD)

Начальник кафедры Академия МЧС Республики Узбекистан

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: семья, социальная защита, социальная помощь, бедность, пособие, предпринимательство, пенсия, состояние, гражданин, материальная поддержка, стратегия.

Аннотация: В данной статье рассматриваются последние реформы, проводимые в Узбекистане по обеспечению благополучия семьи, социальной поддержке малообеспеченных семей и некоторые аспекты повышения их благосостояния. Семья является основным звеном общества, а устойчивое развитие семьи является одной из основных задач государства. В статье представлены аналитические выводы, основанные на стратегических подходах государственной политики, направленной на поддержку семьи, последних изменениях в законодательстве и их проявлении в практической жизни. Показана важность институционального подхода к повышению благополучия семьи, подчеркнута важность развития института семьи в перспективе, важность поддержки семьи как одного из важнейших вопросов для государства и общества, а также содержание и результаты реализуемых масштабных реформ.

В статье анализируются новые реформы, реализуемые в Республике Узбекистан по укреплению института семьи, повышению уровня жизни населения, совершенствованию системы социальной защиты, поддержке малообеспеченных семей, нуждающихся в улучшении жилищных условий, а также система предоставления кредитов женщинам с ограниченными возможностями на приобретение доступного жилья на основе ипотечных кредитов. В нем описываются меры, принимаемые для поддержки пенсионеров и женщин, сокращения бедности семей и обеспечения занятости. Ключевые слова: семья, социальная защита, социальная помощь, бедность, бандойк, предпринимательство, пенсия, состояние, гражданин, материальная поддержка, стратегия.

“Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo‘lsa, uning joni va ruhi ma’naviyatdir. Biz yangi O‘zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi – bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi – ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma’naviyat”.

Shavkat Mirziyoev

Kirish. Bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitida mamlakatimizda oilani ijtimoiy himoya qilish masalasiga ham alohida e’tibor berib kelinmoqda. Uning mohiyati shundan iboratki, ijtimoiy himoyaga muhtoj oilalar, nogironlar, etim-yesirlar, boquvchisini yo‘qotganlar, bolalar va kam daromadli oilalar bunday yordamdan bahramand bo‘luvchi asosiy qatlamlar hisoblanadi. Mamlakatimizda oilalarni qo‘llab-quvvatlash sohasida ko‘plab amaliy ishlar olib borilmoqda.

Oila har qanday jamiyatning asosiy tayanchi, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar manbai va barqaror rivojlanish garovidir. O‘zbekistonda keyingi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida oila institutini mustahkamlash, uning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta’minlash, xotin-qizlar va bolalar manfaatlarini har tomonlama himoya qilish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Zero, oiladagi ijtimoiy farovonlik jamiyatdagi ma’naviy barqarorlik, iqtisodiy o‘sinh va sog‘lom avlod tarbiyasi bilan chambarchas bog‘liqdir.

Mamlakatda oilalarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, oilalardagi ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasini oshirish maqsadida bir qator strategik dasturlar, huquqiy-me’yoriy hujjatlar qabul qilindi.

Tadqiqot metodologiyasi. O‘zbekistonda oila farovonligini ta’minlashda amalga oshirilayotgan yangicha islohotlarning mazmun-mohiyatini tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash va oilalar hayotidagi ta’sir darajasini aniqlash orqali oila farovonligini ta’minlash mexanizmlarini takomillashtirish orqali oilalar rivojiga va farovonligini ta’minlash.

Oila institutlarini har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatini tahlil qilish, qonunchilik va normativ bazadagi o‘zgarishlarni o‘rganish, olib borilayotgan keng ko‘lamli islohotlarning amaliy natijalarini baholash, jamiyatdagi oilaviy munosabatlar dinamikasini o‘rganish va tahlil qilish orqali ilmiy xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

O‘zbekistonda oila farovonligini ta’minlashning ayrim jihatlari: yangicha islohotlar va natijalar mavzusini o‘rganish, tahlil etishda bir qancha metodlardan ijobiy foydalanildi. Tarixiy-tahliliy va kontent-tahlil metodlaridan foydalanish orqali O‘zbekistonda oila siyosati va islohotlar rivojlanish bosqichlarini o‘rganish natijasida oila farovonligini ta’minlashda ijobiy ta’sir ko‘rsatuvchi barcha omillar o‘rganildi. O‘zbekiston Respublikasida qabul qilingan

qonunlar, qonun osti hujjatlari, qarorlar, dasturlar va ommaviy axborot vositalaridagi ma'lumotlarni tahlil qilish orqali oila farovonligini ta'minlashga qaratilgan ijobiy hulosalarga kelindi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlil va natijalar. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 18 fevraldagi "Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish, mahalla institutini yanda qo'llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5938-son, 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"[1]gi PF-60-son, 2022 yil 7 martdagi "Oila va xotin qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora tadbirlari to'g'risida" [2]gi PF-87-son, 2023 yil 21 dekabrda "Oila va xotin qizlar qo'mitasining faoliyatini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida" [3]gi PF-208-son Farmonlari, 2023 yil 21 dekabrda "Oilalarni mustahkamlash va xotin-qizlar faolligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"[4]gi 401-son Qarori oila a'zolari, xotin-qizlarning ma'naviy qadriyatlar vositasida qo'llab-quvvatlashning ijtimoiy-siyosiy asosi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu huquqiy-me'yoriy asoslarning talab va takliflarini amalga oshirishda respublikamiz miqiyosida faoliyat olib boradigan maxalla, oila va xotin-qizlar masalalari tizimi mutaxassislari faoliyatini samarali tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

"2020-yil 24-yanvar kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev Oliy Majlisga qilgan Murojaatnomada ijtimoiy nafaqa to'lashning mukammal tizimini joriy etish, jumladan, kam ta'minlangan oilalarga ko'mak ko'rsatish qamrovini kengaytirish, byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlash zarurligi. Shuningdek, nafaqa tayinlashdagi mezonlarni qayta ko'rib chiqish va ularni belgilashda ochiq va adolatli tizim yaratish, bu borada mahallaning ishtirokini tanqidiy qayta ko'rib chiqish lozimligi. Umuman olganda, aholi ijtimoiy nafaqa bo'yicha bitta idoraga murojaat qilganidan keyin o'sha idoraning o'zi bir kunda hamma hujjatlarni tayyorlab, masalaning echimini topishi kerak degan edi" [5].

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev "aholi ijtimoiy nafaqa bo'yicha bitta idoraga murojaat qilganidan keyin o'sha idoraning o'zi bir kunda hamma hujjatlarni tayyorlab, masalaning echimini topishi kerak" degan fikri bilan u quyidagilarni nazarda tutgan bo'lishi mumkin: Yurtboshimiz aholimiz ijtimoiy yordam ko'rsatish bo'yicha mas'ul idoralarda haddan tashqari ko'p hujjatbozliklar uchray turganligi, aholimiz moddiy yordam borasida bir nechta tashkilotga bir xil hujjat topshirishga majbur bo'layotganligi kabi holatlarni oldini olish zarurligini ta'kidladi. Ya'ni, fuqarolarimiz bir marta murojaat etishi orqali barcha zarur xizmatlarni olishi kerakligi ta'kidlab o'tdi. Nafaqaga oid masalada aholiga kim yordam berishi kerakligi aniq

bo'lishi kerak. "Bitta idora" degani — muammoga javobgar yagona tashkilot bo'lishi, boshqa idoralarga yuborish orqali mas'uliyatdan qochish hollari bo'lmasligi kerakligi. Fuqarolar muammosi tez va sifatli hal qilinishi tarafdori. "Bir kunda" degani bu jarayon kechiktirilmasdan, ortiqcha kutishlarsiz hal qilinishi lozimligini bildiradi. Turli idoralar o'rtasida ma'lumotlar almashinuvi avtomatlashtirilgan bo'lishi kerak. Masalan, fuqaroning daromadi, oilaviy holati, yashash manzili haqida kerakli ma'lumotlar boshqa tizimlardan avtomatik olinib, fuqaro hujjat yig'ish uchun yugurmasligi kerak. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev bu fikri orqali aholiga yagona darcha tamoyili asosida tez, qulay va samarali xizmat ko'rsatishni ta'minlashni talab qilgan. Bu tizimda fuqaro emas, balki tizimning o'zi ishni yuritishi kerakligini ta'kidlab o'tgan.

"2023 yil 30 aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining, XIV bobi "Oila, bolalar va yoshlar"ning 76-moddasi "Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda u jamiyat va davlat muhofazasidir. Nikoh O'zbekiston xalqining an'anaviy oilaviy qadriyatlariga, nikohlanuvchilarning ixtiyoriy roziligiga va teng huquqliligiga asoslanadi. Davlat oilaning to'laqonli rivojlanishi uchun ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va boshqa shart-sharoitlar yaratadi"[6] deb qat'iy belgilab qo'yilgan. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 76-moddasining mazmun-mohiyatiga nazar tashlasak oila, albatta, jamiyatning asosiy bo'g'inidir va uning barqarorligi, rivojlanishi hamda farovonligi jamiyatning umumiy holatiga ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston xalqining oilaviy qadriyatlari, nikoh va oila institutining mustahkamligi, mamlakatimizning ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Konstitutsiya va milliy ma'naviy qadriyatlarimizda nikohning ixtiyoriy rozilikka va teng huquqlilikka asoslanganligi oilaning mustahkamligini ta'minlaydi.

Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, uning barqarorligi va rivojlanishi davlatning asosiy vazifalaridan biridir. O'zbekiston davlatining oila institutini qo'llab-quvvatlashi va uning to'laqonli rivojlanishi uchun yaratgan shart-sharoitlari oila a'zolarining farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Nikoh va oilaviy qadriyatlar, ijtimoiy muhofaza va iqtisodiy imkoniyatlar birgalikda jamiyatning barqarorligini ta'minlaydi. Mamlakatimizda mahalliy shart-sharoitlar hamda kishilar turmush tarzining milliy o'ziga xosligidan kelib chiqib, kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni to'g'ri yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi.

"Tadbirkorlikni keng rivojlantirish va bu soha uchun yangi sharoitlar yaratishga barcha imkoniyatlarimizni safarbar etyapmiz. Jumladan, "Har bir oila – tadbirkor" dasturi doirasida o'z biznesini boshlayotgan oilalarga 5,9 trillion so'm kreditlar ajratildi. Kam ta'minlangan va uy-joy sharoitini yaxshilashga muhtoj 5 mingta oilaga, jumladan, nogironligi bo'lgan ayollarga ipoteka

kreditni asosida arzon uy-joy sotib olish uchun 116 milliard soʻmdan ziyod boshlangʻich badal toʻlab berildi. Kam taʼminlangan aholini qoʻllab-quvvatlash maqsadida shaharlarda 16 ming oilaga uy-joy olish uchun boshlangʻich badal va kredit foizini qoplashga byudjetdan 1 trillion soʻm subsidiya ajratilishi belgilab qoʻyildi.

Amalga oshirayotgan islohotlarimiz jahon hamjamiyati tomonidan munosib baholanmoqda. Xususan, dunyodagi nufuzli nashrlardan biri – “Ekonomist” jurnali Oʻzbekistonni 2019-yilda islohotlarni eng jadal amalga oshirgan davlat – “Yil mamlakati” deb eʼtirof etdi. Bunday baho barchamizga cheksiz gʻurur, iftixor va kuch bagʻishlaydi, yangi maralarga ruhlantiradi, desam, oʻylaymanki, sizlar ham bu fikrni qoʻllab-quvvatlaysizlar” [7].

Agar tarixiy raqamlarga murojaat etilsa, oilaviy tadbirkorlik, kasanachilik yoki boshqa faoliyat turlari orqali oilalar bandligini dasturlari asosida xotin-qizlar uchun yaratilayotgan doimiy ish oʻrinlari har yili ortib bormoqda va bu borada muayyan natijalarga erishilmoqda. Jumladan, Xotin-qizlar qoʻmitasi tashabbusi bilan 2018-yilda respublikada 2 ming 346 ta kichik sexlar tashkil etilib, 16 ming nafarga yaqin xotin-qizlarning bandligi taʼminlandi. Shu yildan boshlab ogʻir turmush sharoitida yashayotgan hamda mehnatga layoqatli, lekin nogironligi boʻlgan ayollar, ayniqsa yosh xotin-qizlar bandligini taʼminlash Xotin-qizlar qoʻmitalarining ustuvor vazifalaridan biri sifatida belgilandi. 2018-yilda 10 ming nafarga yaqin ogʻir turmush sharoitida yashayotgan ayollar bandligi taʼminlandi va ushbu maqsadlar uchun 38 milliard 261 million soʻm mablagʻ yoʻnaltirildi[8].

Tijorat banklari tomonidan xotin-qizlarning tadbirkorlik faoliyatini qoʻllab-quvvatlash, oilaviy biznesni rivojlantirish, yangi ish oʻrinlarini yaratish maqsadida kreditlar ajratish ohirgi ikki yil davomida qariyb 2 barobarga oshirildi. Jumladan, 2014–2016-yillar davomida tijorat banklari tomonidan xotin-qizlarga tadbirkorlik faoliyati uchun jami 3,8 trillion soʻm kredit mablagʻlari ajratilgan boʻlsa, 2017–2018 yillarda 6,1 trillion soʻm kredit ajratilgan. Bundan tashqari xotin-qizlar va oilani har tomonlama qoʻllab-quvvatlash jamoat fondining tashkil etilganligi hamda uning mablagʻlari hisobidan har yili 100 milliard soʻm mablagʻ yillik 7 foizlik kredit sifatida ajratilayotganligi xotin-qizlar bandligini taʼminlash, ularning mehnat sharoitlarini yaxshilash, ayniqsa, qishloq joylardagi yosh qizlarni oilaviy va xususiy tadbirkorlikka, hunarmandlikka keng jalb etish imkoniyatini bermoqda. Respublika boʻyicha 47 ming nafarga yaqin ogʻir turmush sharoitida yashayotgan, shundan 14 ming 600 nafari va nogironligi boʻlgan xotin-qizlarning roʻyxatlari shakllantirilib, ular bilan manzilli ishlar olib borildi. Ularning 14 ming nafariga tibbiy yordam koʻrsatildi, 13 ming 500 nafarining bandligi taʼminlandi, 22 ming nafariga 21 milliard soʻm miqdoridagi moddiy yordamlar berilgan[9].

Mamlakatimizda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan 14 yoshgacha bolalari bo'lgan oilalarga nafaqa, bola ikki yoshga to'lgunga qadar bola parvarishi bo'yicha nafaqa va kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam tayinlanadi va to'lanadi. 2020-yil 1-yanvardan boshlab 14 yoshgacha bo'lgan bolalari bor oilalarga nafaqalar, bola 2 yoshga to'lgunga qadar uning parvarishi bo'yicha nafaqalar va kam ta'minlangan oilalarga moddiy yordam, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyatidagi muhtoj oilalarga bir martalik moddiy yordamning yangi miqdori joriy etildi. Ayni paytda ushbu nafaqalar va moddiy yordam miqdori eng kam ish haqidan kelib chiqib belgilanadigan bo'ldi. "O'zbekiston Respublikasi prezidenti "O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 9-dekabrda O'RQ-589-son, "2020-yil uchun O'zbekiston Respublikasining davlat budjeti to'g'risida"[10]gi qonuni ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorni imzoladi. Hujjat bilan 14 yoshgacha bolalari bo'lgan oilalarga nafaqa, bola ikki yoshga to'lgunga qadar bola parvarishi bo'yicha nafaqa, kam ta'minlangan oilalarga beriladigan moddiy yordam hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyatidagi muhtoj oilalarga bir martalik moddiy yordam miqdorlari belgilandi. Oilada bitta bolali oilalarga 131000 so'm, ikkita bolali oilalarga 217000 so'm, uchta va undan ortiq bolali oilalarga 304000 so'm, bola ikki yoshga to'lgunga qadar bola parvarishi bo'yicha nafaqa 434000 so'm, kam ta'minlangan oilalarga beriladigan moddiy yordam 326000 so'mdan 653000 so'mgacha Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyatidagi muhtoj oilalarga bir martalik moddiy yordam 434000 so'mdan 1085000 so'm miqdorida belgilandi"[11].

Zarur ish stajiga ega bo'lmagan keksa yoshdagi va mehnatga layoqatsiz fuqarolarga beriladigan nafaqa hamda dafn etish marosimi uchun nafaqalarni to'lash xarajatlari Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladi.

2019-yil 1-yanvardan boshlab zarur ish stajiga ega bo'lmagan keksa yoshdagi va mehnatga layoqatsiz fuqarolarga beriladigan nafaqa hamda dafn etish marosimi uchun nafaqalarni to'lash xarajatlarini moliyalashtirish O'zbekiston Respublikasi Davlat budjeti mablag'lari hisobidan amalga oshirildi. Ilgari umrini nogiron farzandiga qarash, uni parvarish qilishga bag'ishlagan onalarga ijtimoiy nafaqa to'lanmas edi.

O'zbekiston Prezidenti parlamentga Murojaatnomasida pensiya va nafaqalarni tayinlash va to'lash tartibini qayta ko'rib chiqish, pensiya tizimini tubdan isloh qilish zarurligini ta'kidladi. Yaqinda ushbu masala bo'yicha Prezident farmoni qabul qilindi. Unga ko'ra 2019-yil 1-yanvardan boshlab ishlaydigan barcha pensionerlarga pensiyalar to'liq miqdorda to'lanishi belgilandi. "Pensiyaning hisob-kitob qilish uchun ish haqining maksimal miqdorini eng kam oylik ish haqining 8 barobaridan 10 barobarigacha oshirish bo'yicha yangi tizim joriy etilmoqda.

Islohotlarning keyingi bosqichida ushbu cheklovlar butunlay bekor qilinadi” dedi Shavkat Mirziyoyev. Shuningdek, davlat rahbari parlamentga Murojaatnomasida ayni vaqtda nogironligi bo‘lgan bolalar va ularning oila a‘zolarini, o‘n olti yoshgacha davrdagi boquvchisini yo‘qotganlarni ijtimoiy muhofaza qilish masalasi doimo e‘tiborda turishi kerakligi lozimligini qayd etdi. “Ayni vaqtda nogironligi bo‘lgan bolalar va ularning oila a‘zolarini, o‘n olti yoshgacha davrdagi boquvchisini yo‘qotganlarni ijtimoiy muhofaza qilish masalasi doimo e‘tiborimizda turishi kerak. Umrini nogiron farzandni parvarishga bag‘ishlagan onalar uchun alohida ijtimoiy nafaqa turini joriy etamiz. O‘ylaymanki, bu adolatdan bo‘ladi. Biz davlat bo‘lib bu onalarga e‘tibor bermasak, bu noinsoflik bo‘ladi” [12] dedi prezidentimiz.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 23-martdagi 119-son qarorining 1-ilovaci “Ijtimoiy himoyaga muhtoj bo‘lgan ayrim toifadagi shaxslarga nafaqa tayinlash va to‘lash tartibi to‘g‘risidagi nizomining umumiy qoydalar qismida “nogironligi bo‘lgan 18 yoshgacha bolalarga, o‘zgalar parvarishiga muhtoj nogironligi bo‘lgan 18 yoshgacha bolaning parvarishi bilan band bo‘lgan qonuniy vakiliga, “Fuqarolarning davlat pensiya ta‘minoti to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunida belgilangan shartlar va me‘yorlarga muvofiq davlat pensiyasini tayinlash uchun zarur ish stajiga ega bo‘lmagan I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslarga, davlat pensiyasini olish huquqiga ega bo‘lmagan vafot etgan shaxsning qaramog‘idagi oilaning mehnatga layoqatsiz a‘zolariga, davlat pensiyasini tayinlash uchun zarur ish stajiga ega bo‘lmagan keksa yoshdagi shaxslar va bolalikdan nogironligi bo‘lgan farzandi bor (bo‘lgan) onalarga nafaqalarni tayinlash, qayta hisoblash, ularning turini o‘zgartirish va to‘lash tartiblarini belgilaydi. Nafaqalar O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, O‘zbekiston Respublikasida doimiy yashaydigan xorijiy davlat fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarga tayinlanadigan bo‘ldi” [13].

Bu borada Yangi O‘zbekiston Taraqqiyot strategiyasining 66-maqsadida nogironligi bo‘lgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlashning samarali tizimini shakllantirish, ularning hayot sifati va darajasini oshirish;

Nogironlik belgisi bo‘yicha kamsitishga yo‘l qo‘ymaslik, nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ro‘yobga chiqarishda teng sharoitlarni va ularni buzganlik uchun javobgarlikning muqarrarligini ta‘minlash;

Nogironligi bo‘lgan shaxslar huquqlarini ta‘minlash sohasidagi umume‘tirof etilgan xalqaro norma va standartlarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish;

Tibbiy-mehnat ekspertizasi va nogironlikni belgilashning shaffof, zamonaviy uslub va mezonlarini joriy etish, nogironligi bo‘lgan shaxslarga tibbiy-ijtimoiy yordam ko‘rsatish darajasi va sifati oshirish;

Nogironligi bo'lgan shaxslarning oilasi, jamiyat va davlat bilan o'zaro aloqasini kuchaytirish, ularning qulay muhitda bo'lishi, shahar yo'lovchi transporti, ijtimoiy va boshqa infratuzilma ob'ektlaridan erkin foydalanishi uchun zarur sharoitlar yaratish, nogironligi bo'lgan shaxslarning jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy hayotiga jalb qilinishi va faol ishtirokini ta'minlovchi inklyuziv ta'lim va ishga joylashtirish tizimini takomillashtirish, nogironlikni belgilashning ijtimoiy modeliga bosqichma-bosqich o'tish belgilangan[14].

Ayniqsa keyingi yillarda pensiya ta'minoti tizimi mehnatga layoqatsiz va kam ta'minlangan oilalarning turmush darajasini ta'minlashga va qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan iqtisodiy, huquqiy, ijtimoiy va tashkiliy xarakterga ega bo'lgan qator chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirilishini nazarda tutmoqda. Ushbu tizim 3,3 milliondan ortiq fuqarolarni o'z ichiga olib, mamlakat aholisining taxminan 10 foizini qamrab oladi. Bunda yoshga doir pensiya oluvchilar – 2 502,6 ming nafar, nogironlik pensiyasi oluvchilar – 360,3 ming nafar, boquvchisini yo'qotganlik pensiyasi oluvchilar – 168,5 ming nafar va ijtimoiy nafaqa oluvchilar – 294,1 ming nafarni tashkil etadi[15].

“Yoki keyingi yillar davomida iqtisodiy faol aholi hissasiga ijtimoiy badallar bo'yicha yuklama tobora oshmoqda. Demografik prognozlarga ko'ra, 2018–2025 yillarda pensiya yoshidagi aholining ulushi (1,2 million kishiga) oshishi kutilmoqda, bu esa, o'z navbatida, Pensiya jamg'armasi xarajatlarining mutanosib ravishda oshishiga olib keladi”. Shunday qilib, 2016 yildan boshlab, O'zbekiston Respublikasida pensiya tayinlash uchun yillik murojaatlar sonining ortib borishi (yillik o'rtacha o'sish – 16 ming nafar fuqaro) kuzatilmoqda va 2025 yilga borib 300 ming nafarga ortishi kutilmoqda”[16].

Agar demografik prognozlarga ko'ra 2018–2025 yillarda pensiya yoshidagi aholining soni 1,2 million kishiga oshsa, bu O'zbekiston uchun bir qancha ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. 2025 yilga borib yuzaga keladigan muhim natijalar va ehtimoliy oqibatlarga тўхталадиган бўлсак, энг аввало pensiya jamg'armasi xarajatlarining keskin oshishiga олиб келиши, yangi pensiya yoshidagi shaxslar soni ko'paygani sari, pensiya jamg'armasi uchun бюджетдан har yili ko'proq mablag' ajratishga тўғ'ри келади. Bu davlat byudjetiga ortiqcha yukni тушушишга тўғ'ри келади. Давлат ижтимоий соҳаларга (ta'lim, sog'liqni saqlash va маданият) ajratiladigan mablag'lar qisqarishiga олиб келиши mumkin. 2025 yilga kelib pensiya yoshidagi aholining ko'payishi O'zbekiston uchun pensiya tizimini barqaror ushlab turish, ishchi kuchi salohiyatini oshirish, va sog'liqni saqlash infratuzilmasini kengaytirish bo'yicha dolzarb choralarni talab qiladi. Agar bu muammolar oldindan hal qilinmasa, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlik xavf ostiga tushishi mumkin.

Kam ta'minlangan oilalarni ijtimoiy himoya qilish maqsadida keyingi yillarda mahallalarda joriy etilgan «Temir daftar»lar anchagina ijobiy natijalar bermocda. Bu davlat yordamini yo'naltirib turish, ijtimoiy barqarorlikni saqlab qolish uchun asos bo'ldi, katta natija berdi. Hozirda «temir daftar»lar oilalarni kambag'allikdan chiqarish ishlarini rejali tashkil etishda, ro'yxatdagilarga qarab keyingi ishlarni muvofiqalashtirishda qo'l kelmoqda. Yoshlar va ayollar daftarlari ham kasb-hunar o'rgatish, bandlikni ta'minlashda manzilli yondashuvni kuchaytirishga xizmat qiladi. «Yoshlar daftari»ga 18-30 yoshgacha bo'lgan yigit-qizlar kiritilsa, «ayollar daftari»ga 30 yoshdan oshgan ayollar kiritiladi.

Ijtimoiy, huquqiy va psixologik qo'llab-quvvatlashga ehtiyoji bor yoshlar va xotin-qizlarga, shuningdek, ishsizlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Yangi O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida ijtimoiy himoya sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshirish, ijtimoiy sug'urta tizimini shakllantirish va kam ta'minlangan oilalarga ijtimoiy yordamni ijtimoiy shartnoma asosida taqdim etish ko'zda tutilgan. «Ijtimoiy himoya yagona reestri» axborot tizimi orqali yordamga muhtoj ayollar, yoshlar va nogironligi bo'lgan shaxslar uchun alohida ma'lumotlar bazasini yaratish, «Temir daftar», «Yoshlar daftari» va «Ayollar daftari»ni ushbu reestr bilan integratsiya qilish kabi chora-tadbirlar belgilangan.

Strategiyaning 53-maqsadi aholi uchun majburiy ijtimoiy kafolatlarni ta'minlash, ehtiyojmand qatlamlarning ijtimoiy himoyasini kuchaytirishdir. Ijtimoiy nafaqa olish uchun javob beruvchi ehtiyojmand aholining kamida 85 foizini yordam dasturlari bilan qamrab olish, muhtoj qatlamlar va og'ir sharoitga tushgan shaxslarga to'g'ridan-to'g'ri davlat yordami ko'rsatishga alohida ahamiyat berilmoqda. Shuningdek, ijtimoiy nafaqa tayinlashda ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash maqsadida qonunchilikni takomillashtirish va raqamlashtirish jarayonini kengaytirish nazarda tutilganligi ham ahamiyatga molikdir.

Xulosa. Umuman, mamlakatimizda oilalarni ijtimoiy himoyalash tizimini tubdan yaxshilash, tizimli, manzilli harakterga ega bo'lgan va ko'lami bo'yicha aholining kam tma'minlangan, ijtimoiy yordamga muhtoj qatlamlarini har tomonlama himoyalashni tashkil etishga qaratilgan takomillashgan tizim joriy etildi. Bu o'z samarsini bermocda. Bugungi kunda ushbu yangicha tizim o'z samarasini berib, salmoqli natijalrga erishilayotgan bo'lsada, tizimda mavjud muammolarni hal qilish yuzasidan hali amalga oshirilishi zarur bo'lgan chora-tadbirlar mavjud ekanligini ham ta'kidlash o'rinli. Bu esa kelajakda ijtimoiy himoya tizimini isloh qilishni, mehnatga layoqatsiz va kam ta'minlangan oilalarning turmush darajasni ta'minlashga va qo'llab-quvvatlashga yo'naltirilgan iqtisodiy, huquqiy, ijtimoiy va tashkiliy xarakterga ega bo'lgan qator chora-tadbirlar kompleksini amalga oshirilishini nazarda tutadi.

Takliflar. O'zbekistonda oila farovonligini ta'minlashga qaratilgan islohotlar ijobiy samara bermoqda. Bu jarayonda qonunchilik, ijtimoiy himoya, ta'lim, psixologik yordam va gender tenglik sohalaridagi islohotlar muhim o'rin tutadi. Biroq, mavjud muammolar hamon tubdan bartaraf etilganicha yo'q. Shu bois, quyidagi tavsiyalar asosida islohotlarni yanada chuqurlashtirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

O'zbekiston Respublikasida oilaviy zo'ravonlikka qarshi profilaktik ishlar samaradorligini oshirish, harqanday oilaviy zo'ravonlik ko'rinishlariga qarshi jamiyatda murosasizlik kayfiyatini shakllantirish va rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish;

Yosh oilalarni moddiy va huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash dasturlarini kengaytirish orqali yosh oilalarni farovonligini ta'minlashga erishish, davlat byudjetidan yoki xalqaro moliya institutlar mablag'lari hisobidan yosh oilalarni iqtisodiy farovonligini oshirish mexanizmlarini takomomillashtirish;

O'zbekiston Respublikasi kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi moddiy bazasidan foydalangan holda ota-onalar uchun majburiy ravishda ota-onalik ta'limi kurslarini joriy etish;

Qishloq joylarda oilaviy tadbirkorlikni rag'batlantirish va mikrokreditlar tizimini kengaytirish, yosh oila a'zolarini tadbirkorlik ko'nikma va malakalarini shakllantirish kurslarini ochish orqali oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish;

Respublika olimlari tomonidan oilaviy munosabatlar bo'yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar natijalaridan oilalarni farovonligini ta'minlashda mas'ul vazirlik va idora rahbar shaxslari maqsadli foydalanish mexanizmlarini joriy etish hamda oilalarning monitoring tizimini kuchaytirish bo'yicha chora-tadbirlar ko'lamini kengaytirish orqali oilalar farovonligiga erishi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan // "O'zbekiston" // Toshkent-2023. 43-bet.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasini o'rganish va keng jamoatchilik o'rtasida targ'ib etishga bag'ishlangan ilmiy ommabop qo'llanma.-Toshkent.2019.-B.174.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to'g'risida" gi Farmoni. // Yangi O'zbekistoon. 2022. 1 fevral. №22 (544).

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. <https://president.uz/oz/lists/view/3324>

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 18 fevraldagi “Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanda qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5938-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/4740345>
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 7 martdagi “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo‘llab-quvvatlashga doir ishlarni jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-87-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/5899498>
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 21 dekabrda ” Oila va xotin-qizlar qo‘mitasining faoliyatini takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” gi PF-208-son Farmoni. <https://lex.uz/docs/6704824>
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 21 dekabrda ”Oilalarni mustahkamlash va xotin-qizlar faolligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 401-son Qarori. <https://lex.uz/docs/6704819>
9. O‘RQ-589-coH 09.12.2019. 2020-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida. <https://lex.uz/uz/docs/-4635016>
10. Tolipov F, Atamratov M. O‘zbek oilasi: tarixi va turmush tarzi. T. 2024. 162-bet.
11. Qoraqalpog‘iston va Xorazmdagi muhtoj oilalarga bir martalik moddiy yordam miqdori belgilandi.
12. O‘RQ-589-coH 09.12.2019. 2020-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida
13. O‘zbekistonda nogironligi bo‘lgan farzandiga qarayotgan onalarga alohida nafaqa turi joriy etiladi — Uzbekistan News | DARYO.UZ
14. 119-coH 23.03.2023. Ijtimoiy himoyaga muhtoj ayrim toifadagi shaxslarga nafaqa va moddiy yordamlarni tayinlash hamda to‘lash tartibi to‘g‘risidagi nizomlarni tasdiqlash va ushbu sohaga zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish orqali davlat xizmati sifatini oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar haqida <https://lex.uz/uz/docs/-6411319>
15. <https://pfru.uz/uz/page/518>